

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАВОМОЧНИХ СУБ'ЄКТІВ ЗА ПОРУШЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Шлапко Т. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки*

*Навчально-наукового інституту права Сумського державного
університету,*

м. Суми, Україна

У праві пенсійного забезпечення відсутній ефективний механізм юридичної відповідальності за порушення пенсійного законодавства. Незважаючи на значну соціалізацію відносин юридичної відповідальності, залишаються недостатньо врегульованими питання як в частині відповідальності за порушення пенсійних прав правомочної особи будь-яким іншим суб'єктом, так і в частині її відповідальності як суб'єкта перед іншими суб'єктами права пенсійного забезпечення.

У Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та в пов'язаних з ним джерелах відповідальність передбачена лише для зобов'язаних суб'єктів [1]. Хоча першою стороною проблеми є те, що існують не передбачені законом випадки настання юридичної відповідальності правомочної особи, але крізь призму дослідження обов'язків застрахованої особи, яка може також мати і статус пенсіонера (п. 2, 3 ч. 2 ст. 16 вказаного Закону), можна з'ясувати, що ці випадки найчастіше пов'язані з наданням нею до уповноваженого органу сфальсифікованих чи недостовірних відомостей, які призводять до факту незаконного набуття права на пенсію або перевищення суми її виплати. Також існують випадки ненадання нею відомостей, які є

підставою призупинення чи припинення права на пенсію, що призводить до незаконної її виплати.

Зрозуміло, що за подання або неподання таких відомостей відповідає той, хто їх надав, тобто правопорушник. Зазвичай у специфічних пенсійних відносинах відомості, що впливають як на розмір пенсії, так і на факт її виплати, виходять або від страхувальника (роботодавця), або від МСЕК, або від сторонньої юридичної особи, трудові відносини з якою правомочний суб'єкт мав раніше (наприклад, у випадку надання довідки про нараховану заробітну плату, яку він отримував до 2000 року), тобто вони є фізичними надавачами відомостей, але часто подає їх до Пенсійного фонду України особисто правомочна особа. У цьому випадку не зовсім зрозуміло, яким чином повинні застосовуватися норми про юридичну відповідальність: з одного боку, надав недостовірні відомості пенсіонер і він є правопорушником, з іншого – можливо, що недостовірні відомості виходили від страхувальника чи уповноваженого органу і він теж повинен понести відповідальність. Звичайно, за процесуальною логікою, насамперед, юридичну відповідальність за подання недостовірних відомостей має нести особа, яка їх представила, тобто пенсіонер. Так, відповідно до частини 1 ст. 50 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» підставою повернення надміру виплачених сум пенсій буде тільки одна з двох підстав: зловживання з боку пенсіонера або і не з вини пенсіонера при поданні страхувальником недостовірних даних, тобто незалежно від того, чи є набуття суми пенсії наслідком винних і протиправних дій правомочного суб'єкта, який набув її, чи ні.

Причому надміру виплачені суми пенсій не повертаються при наявності помилки Пенсійного фонду України при визначенні розміру пенсії чи при здійсненні її перерахунку. У зазначеній спеціальній нормі термін «зловживання» не визначається, а отже, є оціночним поняттям та може трактуватися досить широко, тобто це будь-які зловживання, внаслідок яких виплата пенсії здійснювалась без достатньої підстави. Якщо розглядати таке зловживання особи як, наприклад, подання документів з явно неправильними

відомостями або подання підроблених документів, то це в будь-якому разі не можуть бути документи про встановлення інвалідності, оскільки МСЕК самостійно обов'язково надсилає до Пенсійного фонду України виписку з акта огляду комісії про результати проведеного огляду. А відповідно до п. 25 Положення про медико-соціальну експертизу [2] голова або члени комісії, винні у прийнятті неправильного рішення і незаконній видачі документів про інвалідність, несуть відповідальність згідно із законодавством.

Щодо другої підстави, то слід зазначити, що її закріплення у законі значно погіршує становище самого пенсіонера, особливо, якщо страхувальник і пенсіонер не співпадають у одній особі. В даному випадку у правовідносини вступає третя особа, неналежне виконання якою своїх обов'язків сприяє виникненню супутніх пенсійним правовідносин та здійснює негативний вплив на стабільне існування безпосередньо пенсійних правовідносин, а відтак – і на нормальну реалізацію пенсіонером права на пенсію.

Насамперед, на нашу думку, щодо усіх цих випадків слід закріпити норми про юридичну відповідальність, які повинні все ж застосовуватися виключно юридичної особи (страхувальника, іншого уповноваженого органу), керівник якої завірив своїм підписом та печаткою представлені відомості. Адже саме він має вносити достовірні дані, що офіційно надаються до Пенсійного фонду України. Особа, що надала ці відомості, з формальної точки зору є лише їх фізичним надавачем. У будь-якому випадку правомочні особи завжди подають відомості, які виходять від страхувальника (роботодавця) чи іншої уповноваженої особи, і формально вони не зобов'язані припускати, що відомості недостовірні.

Тому юридична практика з цих питань повинна перш за все враховувати необхідність залучення до участі в справі в першу чергу страхувальника (або уповноважений орган) з метою виявлення всіх обставин видачі недостовірного документа. Механізмом реалізації такого залучення є надання Пенсійному фонду України повноважень щодо ініціювання в таких випадках обов'язкових службових розслідувань щодо дій страхувальника чи іншого уповноваженого

органу з наступним застосуванням дисциплінарного, адміністративного, кримінального впливу щодо посадових осіб, винних у правопорушенні. Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 64 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» у разі виявлення порушень порядку використання коштів Пенсійний фонд України звертається до органів прокуратури, Національної поліції, служби безпеки та податкової міліції.

Отже, спочатку треба ставити питання про притягнення до відповідальності страхувальника (в тому числі роботодавця) або уповноважений орган. А оскільки вини правомочної особи в поданні недостовірних відомостей немає (наприклад, якщо вона просто не знала, що відомості недостовірні), то і притягувати її до відповідальності не можна.

Слід враховувати, що за наявності вини тільки пенсіонера і у випадку недостатності його коштів для відшкодування шкоди, страхувальник (роботодавець) не повинен бути притягнутий до субсидіарної відповідальності. Однак шкода може заподіюватися спільними діями пенсіонера і страхувальника (роботодавця), тоді у пенсійного органу і після смерті пенсіонера залишиться можливість залучити до юридичної відповідальності страхувальника. суми пенсій на відповідні статті витрат бюджету Пенсійного фонду. Якщо ж, наприклад, пенсіонер помер до погашення боргу, такий борг з відшкодування шкоди не повинен переходити до спадкоємців померлого.

Таким чином, норми розділу XIV «Відповідальність у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування» Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» після ст. 113 «Гарантії прав і законних інтересів застрахованих осіб» потребують доповнення окремою статтею «Відповідальність застрахованих осіб», за ключові положення якої можна прийняти викладені вище позиції їх юридичної відповідальності. При цьому слід враховувати, що:

1. У разі, якщо невиконання особою обов'язків щодо вчасного подання відомостей, що впливають на зменшення розміру або припинення виплати

пенсії, спричинило з її вини перевитрату коштів на виплату пенсії, вона повинна відшкодувати суму надміру виплачених коштів.

2. Юридичну відповідальність за подання недостовірних відомостей несе особа, яка їх видала – страхувальник (або уповноважений орган). Пенсійному фонду України надаються повноваження щодо ініціювання в таких випадках обов'язкових службових розслідувань щодо дій страхувальника чи іншого уповноваженого органу з наступним застосуванням дисциплінарного, адміністративного, кримінального впливу щодо посадових осіб, винних у правопорушенні. Якщо з'ясується наявність вини пенсіонера, він може бути притягнений до відповідальності.

2. У тому випадку, якщо з'ясується наявність вини тільки пенсіонера і якщо пенсіонер за встановленої органами прокуратури, Національної поліції, служби безпеки та податкової міліції його власної вини буде все ж притягнутий до відповідальності, але його коштів не вистачає для відшкодування шкоди, страхувальник (роботодавець) не притягується до субсидіарної відповідальності. Пеня на суму надміру виплачених коштів не нараховуються.

3. До спадкоємців не переходить обов'язок відшкодування суми надміру виплачених коштів у випадку смерті пенсіонера.

Обґрунтовано, що сьогодні розробка та впровадження в пенсійне законодавство України низки норм про юридичну відповідальність з одночасним усуненням інших проблемних питань пенсійного забезпечення дозволять ефективніше гарантувати конституційне право кожної особи на пенсію.

Література:

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09 липня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
2. Питання медико-соціальної експертизи : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 року № 1317 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 95. – Ст. 3265.